Panda. BPP (2025)11: VI — ପ୍ରାଚୀ ପତ୍ରିକା
ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ — ମୁକ୍ତ ପ୍ରବେଶ
DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.17550801

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା: ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ

ରଶ୍ମିତା ପଣ୍ଡା

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର:

ସ୍ୱାଧୀନତୋର କାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ଯେତିକି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଓ ବର୍ଣ୍ଣବିଭା ବିମଣ୍ଡିତ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସମାଲୋଚନା ସେହି ଅନୁପାତରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଚେତନ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନ ସାପେକ୍ଷ। ବିଶେଷକରି ସତୁରୀ-ଅଶୀ ଦଶକରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନଗତ ଭିନ୍ନତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା ଯାହା ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ସବିଶେଷ ପରିବେଶ ଓ ପରିସ୍ଥିତି ଭିତରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପୁଷ୍ଟ ହେବାସହ ନବନବ ପଥରେ ପଦପାତ କରିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ। ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଭାବଧାରା ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗକୁ ପ୍ରଭାବିତ କଲାପରି ଏହି ଦିଗଟିକୁ ଶତକଡ଼ା ନବେ ଭାଗରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି। ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନାକୁ ଯଦି କିଛି ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ତେବେ ତାହା ହେବ ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟି ଓ ସମୀକ୍ଷା ପନ୍ଥା। ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଯଦି କୌଣସି ବିଭାଗକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି-ଦର୍ଶନ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି, ତାହା ହେଉଛି ସମାଲୋଚନା ମାତ୍ର। ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ବିଶେଷକରି ସମାଜତତ୍ତ୍ୱ, ନୃତତ୍ତ୍ୱ, ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ, ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଭୌତିକ ବିଜ୍ଞାନର ମୌଳିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତବଳୀକୁ ଆଧାର କରି ଏକ ଆନ୍ତର୍ବିଷୟକ ଆବେଦନକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଛି। ସେହି ସମାନ ଆଧାରକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଆନ୍ତର୍ବିଷୟକ ହୋଇପଡ଼ିଛି। ଅବଶ୍ୟ ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ଯେ, ଏହି ଆନ୍ତର୍ବିଷୟକ ଆବେଦନର ମାତ୍ରା ଖୁବ୍ କମ୍। କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ପଚାଶ ବା ଉତ୍ତର ସତୁରୀ ଦଶକ ବା ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ସମାଲୋଚନାର କଳା ଓ କାରିଗରୀ ତଥା ସେହିସବୁ ଆବେଦନ ଏକବିଂଶ ଶତକର ଏହି ଆଦ୍ୟ ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧିରେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ପ୍ରତିଫଳିତ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ବିନିର୍ମାଣ, ଉତ୍ତର ଉପନିବେଶବାଦ, ପରିବେଶନାରୀବାଦ, ସମୀପପଠନ, ଆନ୍ତଃବିଷୟକତା।

ଉପୋଦ୍‌ଘାତ (Introduction):

ସମାଲୋଚନା ଏକ ସାରସ୍ୱତ କଳାବିଶେଷ ଅଟେ। ସାହିତ୍ୟର ବିବେକ ହେଉଛି ସମାଲୋଚନା, ପାଠକ ନିଜ ମନ ଓ ପ୍ରାଣର ପ୍ରତିଛବିକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ମୁକୁର ହେଉଛି ସମାଲୋଚନା। ପୁଣି କେହିକେହି କହନ୍ତି କଳା ଉପରେ ବିଦଗ୍ଧପଣର ପ୍ରତିଶୋଧ ହେଉଛି ସମାଲୋଚନା। ପୁଣି ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ବା ତନ୍ମୟ ସମାଲୋଚକ ପରି ବ୍ୟକ୍ତିଟିଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନ୍ମୟ ପରିପ୍ରକାଶ ହିଁ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସମାଲୋଚନା ପଦବାଚ୍ୟ। ଜଣେ ଉତ୍ତମ ସମାଲୋଚକ ହେଉଛି ଜଣେ ପାଠକ ଯିଏ କି ତା'କୁ କ'ଣ ଭଲଲାଗେ ଜାଣିପାରିଥାଏ ଓ ତା'ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ କରିପାରିବାର କ୍ଷମତା ରଖିଥାଏ। ସମାଲୋଚକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିଥାଏ, ଏଣୁ ସମାଲୋଚକକୁ କଳାକାରଟିଏ ଶିକ୍ଷିତ କରିଥାଏ। ଅତଏବ ସମାଲୋଚକ- ପାଠକ ଓ କଳାକାର ପରସ୍ପର ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ। ଉତ୍ତରାଧୁନିକ କାଳରେ ଟେରୀ

ଯୋଗାଯୋଗ :
ରଶ୍ମିତା ପଣ୍ଡା, କଳାବିଭୂଷଣ ଗବେଷିକା,
ଫକୀର ମୋହନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାଲେଶ୍ୱର
Email : rashmipanda1993@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-4751-3030

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୨.୦୬.୨୦୨୫	୧୨.୦୭.୨୦୨୫	୨୦.୦୮.୨୦୨୫	୧.୦୯.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ପଣ୍ଡା, ରଶ୍ମିତା: ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା: ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ଚ, ପୃଷ୍ଠା :୬୧-୬୯।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ
Quick Response Code:
Available online at : https://pracheenews.com/
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17550801
Article No - BPP00339

ଇଗଲ୍‌ଟନ୍, ଫ୍ରେଡ୍ରିକ୍ ନିତ୍‌ସେ, ବାର୍‌ବାରା ଜନ୍‌ସନ୍ ଓ ଜିନେଟ୍ ଓ୍ୱିଣ୍ଟର୍‌ସନ୍ ପ୍ରମୁଖ ଚିନ୍ତାନାୟକମାନେ ସମାଲୋଚନାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିବେଚନା କରନ୍ତି। ସମାଲୋଚନା ସର୍ବକାଳରେ ଐତିହାସିକ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସର୍ବଦା ଆଦର୍ଶବାଦୀ। ନିତ୍‌ସେଙ୍କ ପରି ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖାକୁ ଏକ ଇଣ୍ଟରପ୍ରିଟେସନ୍ ବା ବ୍ୟାଖ୍ୟା ବା ବିବେଚନା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥା'ନ୍ତି। ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରକୃତି ବା ପ୍ରାକୃତିକ ଘଟଣା ବା ସେହିପରି କିଛି ପ୍ରାଥମିକ ଜିନିଷରୁ ହିଁ ଲେଖାଟିଏ ବା ଭାବଟିଏ ବା କଥାଟିଏ ଜନ୍ମନିଏ ବା ଜନ୍ମିବାର ପ୍ରେରଣା ପାଇଥାଏ। ଯଥାର୍ଥରେ କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ସୂତ୍ରରେ ସେ ତଥାକଥିତ ସମାଲୋଚନା ହେଉ ବା ପ୍ରେରଣା ପ୍ରସୂତ ସାରସ୍ୱତ ରଚନା-ବିରଚନା ବା ସଂରଚନାଟିଏ ହେଉ, ସବୁକିଛି ଦ୍ୱିତୀୟକ, ସବୁ ଗୋଟିଗୋଟି କରି ପ୍ରକୃତି ପ୍ରସୂତ, ଏକ ଏକ ମନ୍ମୟ ବିବେଚନା ମାତ୍ର। କିନ୍ତୁ ମନ୍ମୟତା ମଧ୍ୟରେ ତନ୍ମୟତା ଯେତେ ଅଧିକ ଲୁକ୍କାୟିତ ରହିବ, ଯେତେମାତ୍ରାରେ ସୁରକ୍ଷିତ ରହିବ, ସେହି ଲେଖାଟି ସେତେ ମାତ୍ରାରେ କାଳଜୟୀ ହୋଇପାରିବ। ପୁଣି ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ଯେ, ତନ୍ମୟତା ଓ ମନ୍ମୟତା ଉଭୟେ ଅଭେଦ୍ୟ-ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ।

ସମାଲୋଚନା ଏପରି ଏକ ସାରସ୍ୱତ କଳାବିଶେଷ ଅଟେ ଯାହାଦ୍ୱାରା କଳାଖଣ୍ଡଟି କାଳଖଣ୍ଡ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ବାସ୍ତବତାଠାରୁ ଅଧିକ ବାସ୍ତବ ମନେହୁଏ। କଳାଖଣ୍ଡଟିରେ ଯାହାକିଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ରହିଛି ତା'ର ଯଥାର୍ଥତା ପ୍ରତିପାଦନର ମାଧ୍ୟମ ହେଉଛି ସମାଲୋଚନା- ଏଣୁ ସମାଲୋଚନା ହେଉଛି ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା। ଉତ୍ତରଉପନିବେଶବାଦର ଅନ୍ୟତମ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରବକ୍ତା ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ ସଇଦ୍ କହନ୍ତି ସମସ୍ତ ସାରସ୍ୱତ ସମାଲୋଚନା ଏକ ପ୍ରକାରର ଚମତ୍କାର ଅନୁଭୂତିରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ହେଉଛି ଭାଷାର ଏପରି ଚମତ୍କାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅଭିକ୍ରିୟା। ଗାୟତ୍ରୀ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ପିଭାକ୍ କହନ୍ତି "ସମାଲୋଚକର ଭୂମିକା କେବଳ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ପୂର୍ବକ ଫଇସଲା ଶୁଣାଇବା ନୁହେଁ ଅଧିକନ୍ତୁ ବିବିଧ ସଂସ୍କୃତି, ବିବିଧ କାଳଖଣ୍ଡ ଓ ବିବିଧ ପାଠ ବା ଟେକ୍‌ସ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ କଥୋପକଥନ, ଭାବଗତ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ସୃଷ୍ଟି କରିବା।" ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଲୋଚକ ନିଜର ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟରେ କାଳଜୟୀ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥାଏ। କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଲୋଚକ ତା'ର ଅଜାଣତରେ ନିଜ ସମାଲୋଚନାରେ ମିଶିସାରିଥାଏ।

ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନାର ଲକ୍ଷଣାବଳୀ (Characteristics of Literary Criticism):

ସାରସ୍ୱତ ସମାଲୋଚନା ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟିକ ପାଠଟିଏର ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ବିଶ୍ଳେଷଣ, ପରିଶୀଳିତ ବିବେଚନ ଓ ତନ୍ମୟ ଧାରଣା ଓ ମନ୍ମୟ ଅବଧାରଣାଗତ ଚିନ୍ମୟ ମୂଲ୍ୟାୟନ ବିଶେଷ। ସାହିତ୍ୟିକ ପାଠର ଅର୍ଥ, ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟାଦିର ଅବବୋଧରେ ଏହା ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରିଥାଏ। ସମାଲୋଚନାର ମୂଳ ଲକ୍ଷଣାବଳୀଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନମତେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ।

(କ) ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଓ ବିବେଚନାତ୍ମକ ପ୍ରକୃତି (Analytical and Interpretative Nature)

ସମାଲୋଚନାର ଦୁଇଟି ବିଶେଷ ପ୍ରକୃତି ବା ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଏହାର ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଓ ବିବେଚନାତ୍ମକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ। ସାହିତ୍ୟ ପାଠର ଭାଷା, ସଂରଚନା, ବିଷୟବସ୍ତୁ, ପ୍ରତୀକାତ୍ମକତା, ଶୈଳୀ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଇତ୍ୟାଦିର ପରୀକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଏହାର ବିଖଣ୍ଡନ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ସମାଲୋଚନାର ଏକ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ। ସମାଲୋଚନାଦ୍ୱାରା ସାରସ୍ୱତ କୃତିର ଅଭିଧାର୍ଥ ଉତ୍ତରରେ ନିହିତ ଏହାର ବିବିଧ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅର୍ଥାବଳୀ, ପାଠର ଉପପାଠ, ଉପଦିଗବିଦିଗ ଓ ଆଶୟ ତଥା ସୁରକ୍ଷିତ ଉପବିଷୟାଦିର ଆବିଷ୍କାର ନିମିତ୍ତ ବିବେଚନା ବା ଇଣ୍ଟରସିଟେସନ୍ ହୋଇଥାଏ। ବିବେଚନା, ସମୀପ ବିବେଚନା, ଭିନ୍ନ ବିବେଚନା ଓ ପ୍ରତିବିବେଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ଟେକ୍ସଟ୍ ତଳେ ଥିବା ଅର୍ଥାବଳୀ ବେଶ୍ ପ୍ରତିଭାତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ବାହାଦୂରୀ ବା ଅସଲ କ୍ରେଡିଟ୍ କହିଲେ ଚଳେ। ସାହିତ୍ୟକୃତିଟି କାହିଁକି ଓ କିପରି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି- ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା ସମାଲୋଚନାର କାମ। ସମାଲୋଚକ ଅନ୍ତତଃ ଏହି 'କାହିଁକି' ଓ 'କିପରି' ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ। ଲେଖାଟିରେ ବା ସାରସ୍ୱତ କୃତିଟିରେ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହାଦ୍ୱାରା ନିରୂପିତ ହୋଇଥାଏ।

(ଖ) ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗଠନଶୈଳୀ (Theoretical Framework):

ସମାଲୋଚନାର ଅନ୍ୟତମ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଏହାର ଧାରା ବା ଏହାର ଫ୍ରେମ୍ ବା ଛାଞ୍ଚ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଲୋଚନା ବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଲୋଚକ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧାରାର ହୋଇଥାଏ। ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଫର୍ମ, ଭାଷା, ସଂରଚନା ବା ଗଠନ ଉପରେ ଧ୍ୟାନଦେଇ ସମାଲୋଚନା କରାଯାଉଥିଲେ ତାହା ସଂରଚନାବାଦୀ ସମାଲୋଚନା ବା ନୂତନ ସମାଲୋଚନା ଧାରାର ସମାଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ। ସେହିପରି ଶ୍ରେଣୀ ସଂଘର୍ଷ-ସଂଘାତ ଓ ଶ୍ରେଣୀ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ଆଦର୍ଶକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ମାର୍କ୍‌ସୀୟ ସମାଲୋଚନା ଲେଖାହୁଏ। ଫ୍ରଏଡ୍ ବା ୟୁଙ୍ଗ୍‌ଙ୍କ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବା ମନୋବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ବା ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଧ୍ୟାନଦେଇ ସମୀକ୍ଷା ଲେଖାଗଲେ ତାହା ମନୋବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ସମାଲୋଚନା ଗୋତ୍ରୀୟ ହୋଇଥାଏ। ସେହିପରି ସାମାଜିକ ଲିଙ୍ଗ, ଲୈଙ୍ଗିକ ଭୂମି ଓ ଭୂମିକା ଓ ପିତୃରୈଖୀୟତା ଓ ପୁରୁଷତାନ୍ତ୍ରିକ ସମାଜକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସମାଲୋଚନା କଲେ ତାହା ନାରୀବାଦୀ ସମାଲୋଚନାରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବାବେଳେ ଉପନିବେଶ, ଔପନିବେଶୀ ପ୍ରଭାବ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିଚୟ ପ୍ରଭୃତି ଆଶୟ ଓ ବିଷୟାଶ୍ରିତ ସମାଲୋଚନା

ଉତ୍ତରଉପନିବେଶବାଦୀ ସମାଲୋଚନାରେ ପରିଣତ ହୁଏ। ସେହିପରି ସଂସ୍କୃତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ, ପାଠକ କୈନ୍ଦ୍ରିକ, ପରିବେଶ କୈନ୍ଦ୍ରିକ, ଜାତି ବା ରେସ୍ କୈନ୍ଦ୍ରିକ, ଖାଦ୍ୟ କୈନ୍ଦ୍ରିକ, ଟେକ୍ନୋଲୋଜି ବା ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟା କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି। ସର୍ବୋପରି ସ୍ଥାନ-କାଳ-ପାତ୍ର କ୍ରମରେ କାଳର ଦାବୀ ବା ଚାହିଦା ଅନୁସାରେ ସାରସ୍ୱତ ପାଠଟିରେ ନିରନ୍ତର ବିନିର୍ମାଣ ହୋଇଚାଲେ, ନିରନ୍ତର ପୁନର୍ଗଠନ ଓ ପୁନର୍ନିର୍ମାଣ ହୋଇଚାଲେ। ଏହାକୁ ସମାଲୋଚନାରେ ବିନିର୍ମାଣ ବା ବିଗଠନ ବୋଲାଯାଏ। ଏହା ମଧ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ବା ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ। ବିବିଧ ସମାଲୋଚନାତତ୍ତ୍ୱ ବିବିଧ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପଦ୍ଧତି ଓ ପରିଦୃଷ୍ଟି ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଓ ସେହି ଧାରାର ସମାଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ ମାର୍ଗଦର୍ଶନ କରିଥା'ନ୍ତି।

(ଗ) ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ବିବେଚନାତ୍ମକ ପ୍ରବୃତ୍ତି (Evaluative and Judgemental Nature):

ସମାଲୋଚନାରେ ସମାଲୋଚକ ସାରସ୍ୱତ କୃତିଟିର ସାହିତ୍ୟିକ କୃତିତ୍ୱ ବିଚାର-ବିବେଚନା କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଏହାର ନନ୍ଦନତାତ୍ତ୍ୱିକ, ନୈତିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ମୂଲ୍ୟାୟନ ମଧ୍ୟ କରିଥାଏ। ସାହିତ୍ୟକୃତିଟିର ଗୁଣାତ୍ମକ ଦିଗ ଓ ଗୁଣବତ୍ତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ସକାରାତ୍ମକ ବା ନକାରାତ୍ମକ ହୋଇଥାଏ। ଏହାଛଡ଼ା ପାଠଟିର ପ୍ରଭାବଶାଳୀତା ଉପରେ ସମାଲୋଚନାର ଦିଶା ଓ ଦଶା ନିର୍ଭର କରିଥାଏ। ସମାଲୋଚନା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ନିର୍ମାଣରେ ବା ବିବେଚନାରେ ଉଭୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ। ସାରସ୍ୱତ କର୍ମରେ ଉତ୍କର୍ଷ ନିରୂପଣ ସହିତ ଏହାର ସାର୍ବକାଳୀକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥାଏ। ଅତଏବ ସମାଲୋଚନା ଏକାଧାରରେ ଯଥାର୍ଥ ଓ ଯୋଗ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବ୍ରାଣ୍ଡିଂ କରିଥାଏ। ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଅତୀବ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥା ଦାୟିତ୍ୱ ସଂପନ୍ନ କଳାବିଶେଷ ଅଟେ।

(ଘ) ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଅବବୋଧନ (Contextual Under standing):

ସମାଲୋଚନାଦ୍ୱାରା ସମାଲୋଚକ ଉଭୟ ଲେଖା ଓ ଲେଖକର ଇତିହାସ, ସଂସ୍କୃତି, ରାଜନୀତିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମି, ଜୀବନାୟନ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ସମୀକ୍ଷା ବା ବିଚାର କରିଥାଏ। ସମାଲୋଚନାରେ ସାହିତ୍ୟକୃତିର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସମୟର ଉତ୍ପାଦ ବା ପ୍ରତିଫଳନ ଭାବରେ ଉକ୍ତ ସାରସ୍ୱତ କୃତିକୁ ବିଚାରଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ। ସମାଲୋଚନାରେ ସାହିତ୍ୟକୃତିକୁ ସମାଜର ପ୍ରତିଫଳନ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ପ୍ରତିଫଳନ, ପ୍ରତିସରଣ ବା ପ୍ରତିବେଦନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ। ପୁଣି ସେହି କୃତିଟିର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କାଳରେ ଇତିହାସ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ, ସମାଜତତ୍ତ୍ୱ, ଅର୍ଥନୀତିତତ୍ତ୍ୱ, ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱ, ନୃତତ୍ତ୍ୱ, ଭୂଗୋଳ, ଭୂତତ୍ତ୍ୱ, ବିଜ୍ଞାନ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ବଜାରତତ୍ତ୍ୱରୁ ସଂଗୃହୀତ ଅନେକ ଜ୍ଞାନକୁ ତହିଁରେ ଉପଯୋଗ ବା ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ।

(ଙ) ସଂଳାପଧର୍ମିତା / ସମ୍ବାଦଧର୍ମିତା ଓ ତାର୍କିକତା ବା ଯୌକ୍ତିକତା (Dialogic and Debative):

ସମାଲୋଚନା ବସ୍ତୁତଃ ଏକପ୍ରକାରର ଡାଇଲଗ୍ ବା ସଂଳାପଧର୍ମୀ ବା ସମ୍ବାଦଧର୍ମୀ। ବିବିଧ ବାଦ-ବିବାଦ ସଂପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ସମାଲୋଚକ, ଦାର୍ଶନିକ ବା ଚିନ୍ତାନାୟକଙ୍କ ସହ ଏହା ସମ୍ବାଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥାଏ। ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଯେତେବେଳେ ଜଣେ ସମାଲୋଚକ କୌଣସି ଟିପ୍ପଣୀ ବା ମନ୍ତବ୍ୟ କୌଣସି ଏକ ସାରସ୍ୱତ କୃତି ସଂପର୍କରେ ରଖିଥାଆନ୍ତି, ସେହିକ୍ଷଣି ବା ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ତାହା କୌଣସି ନା କୌଣସି ବାଦ-ବିବାଦ ବା ସାହିତ୍ୟିକ ମତବାଦ ବା ଗୋଷ୍ଠୀଭୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ। ଏଣୁ ଯେକୌଣସି ସମାଲୋଚନା ଆପେଆପେ ସ୍ୱତଃଭାବରେ ବିବିଧ ସାହିତ୍ୟ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗଠନ ବା ଗଢ଼ଣର ସମର୍ଥନ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଅନ୍ୟ ଏକ ମତ ବା ମନ୍ତବ୍ୟର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିଥାଏ। ଏହା ସମାଲୋଚନାର ଏକ ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାତ୍ର। ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଲୋଚନା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମାଲୋଚନା ଓ ସଠିକ୍ ସମାଲୋଚନା ବିଶେଷ ଅଟେ। ବେଳେବେଳେ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ମତବାଦ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପାଠର ବା ଟେକ୍ସଟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିବେଚନାଭୁକ୍ତ ସମାଲୋଚନା ହୋଇପାରେ। ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନା ବିତର୍କ ଓ ପୁନର୍ପଠନ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟିକରେ। ଏଣୁ ଏହା ମଲ୍ଟି ଭୋକାଲ୍ ଏବଂ ପ୍ଲୁରାଲିଷ୍ଟିକ୍ ବା ବହୁଜନ ଓ ବହୁମତ ସାପେକ୍ଷ। ଏହି ମର୍ମରେ ଅବଶ୍ୟ ଏହା କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ପୃଥିବୀରେ କୌଣସି ପାଠର ପ୍ରକୃତ, ସଠିକ୍ ଓ ସର୍ବଶେଷ ବିବେଚନା ହୋଇପାରି ନାହିଁ କି ପାରିବ ନାହିଁ। ଏକାଧିକ ଥର ପଠନ, ମନନ ଓ ପରିଷ୍କରଣ ଓ ପୁନର୍ପଠନ ଆମର (ପାଠକର) ଅବବୋଧକୁ ବଦଳାଏ, ମୂଳ ଉପାଡ଼ି ଆଉ ଏକ ଭିନ୍ନ ଇଲାକାରେ ମୂଳକୁ ରୋପଣ କରେ, ଅବବୋଧର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିହୁଏ ଓ ଗୁଣବତ୍ତା ବୃଦ୍ଧିପାଏ।

(ଚ) ସମୀପ ପଠନ ଓ ପାଠଗତ ତତ୍ପରତା (Close Reading and Textual Engagement):

ସମୀପ ପଠନ ସମାଲୋଚନାର ଅନ୍ୟତମ ଗୁଣ ବା ପ୍ରକୃତି ହୋଇପାରେ। ସମାଲୋଚନା ଉକ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲେଖା ବା ସାରସ୍ୱତ କୃତିଟିର ଭାଷା, ଢଂଗୀ, ସ୍ୱର, ସ୍ୱାକ୍ଷର, ତା'ର ରୂପଚିତ୍ର, ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଆବେଦନ, ପଦଯୋଜନା, ଶିଳ୍ପକଳା, କାରିଗରୀ, ଶୈଳୀସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ଭାଷାବ୍ୟବସ୍ଥାଦି ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ସହକାରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ / ବିବେଚନା ମଧ୍ୟ କରିପାରେ।

ସମାଲୋଚନା ଉକ୍ତ ସାରସ୍ୱତ କୃତିର ଶୈଳୀତାତ୍ତ୍ୱିକ ବା ଆଳଂକାରିକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ଦେଇଥାଏ, ଯଦ୍ୱାରା ନୂଆ ନୂଆ ବିବେଚନା ଓ ଅନ୍ତର୍ନିହିତାର୍ଥ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ଓ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥାଏ।

(ଛ) ଦାର୍ଶନିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି (Reflective and Intellectual Nature):

ସମାଲୋଚକ ପାଖରେ ସାରସ୍ୱତ କୃତିଟିର ସମୀକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଅବସର ଓ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପରିସର ଥାଏ। ସମୀକ୍ଷକୀୟ ଚିନ୍ତା, ତାର୍କିକ ଚେତନା, ଦାର୍ଶନିକ ବିଚାର ଓ ବିବେଚନାକୁ ଏହା ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରିଥାଏ। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ ବା ଟେକ୍ସଟ୍‌ରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଉଦ୍ଧାର କରି ଏହା ନିଜସ୍ୱ ଯୌକ୍ତିକ ଉକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନା କରିଥାଏ। ସମାଲୋଚନା ଭାବପ୍ରବଣତାର ଏକ ରୁଚିକର ବା ଯାଦୃଚ୍ଛିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ନୁହେଁ କି ଅଭିବ୍ୟଂଜିତ ବା ଅତିବ୍ୟଂଜିତ ଅତିକଥନ ନୁହେଁ। ସମାଲୋଚନା ହେଉଛି ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବହିର୍ଦୃଷ୍ଟିବିଶେଷ। ସମାଲୋଚନା ଆବେଗ ପ୍ରବଣ ବା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରବଣ ହେଲେ ତାହା ନିମ୍ନମାନର ସମୀକ୍ଷା ବୋଲାଏ ମାତ୍ର, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରୁ ବିମୋଚିତ ହୋଇ ନୈର୍ବ୍ୟକ୍ତିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ସମାଲୋଚନା କୁହାଯାଏ। ଅସଲରେ ଏହାହିଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସମାଲୋଚନାର ଗୁଣ ବା ଲକ୍ଷଣ। ଏଣୁ ସମାଲୋଚନା ସର୍ବକାଳେ ପ୍ରାମାଣିକ ଓ ମାନକ ହେବା ବିଧେୟ।

(ଜ) ନୈତିକତା ଓ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା (Ethical and Ideological Inquiry):

ସମାଲୋଚନା ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ନୈତିକତା, ଔଚିତ୍ୟବୋଧ ବା ରାଜନୀତିକ ଅଭିସନ୍ଧି ଉପରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ। ସାରସ୍ୱତ କୃତିଟିର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଥିବା ତା'ର ନୈତିକ ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ସଂପର୍କରେ ଏହା ବେଧଡ଼କ୍ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ, ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଚାଲେଞ୍ଜ୍ କରି ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ପାରଂପରିକ ବିବେକାନୁମୋଦିତ ପ୍ରଥା ଓ ପରଂପରାର ଛାତିରେ କୁଠାରଘାତ କରେ, ଶାଣିତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବାଢ଼େ। ନାରୀବାଦୀ ସମାଲୋଚନା, ସାଂସ୍କୃତିକ ସମାଲୋଚନା, ଉତ୍ତରଉପନିବେଶବାଦୀ ସମାଲୋଚନା, ପରିବେଶ ସମାଲୋଚନା ବା ବିନିର୍ମାଣ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସମାଲୋଚନାରେ ଏବଂବିଧ ଆଚାର-ବିଚାର ଓ ଉପଚାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। ପାଠଟିରେ ରାଜନୀତିକ ଅଭିସନ୍ଧି ଓ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ସହ ଏହାର ଅଭିକ୍ରିୟା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ତା'ର ଟିପ୍ପଣୀ ରଖିଥାଏ। ଏହି ଅଭିଯାତ୍ରା କାଳରେ ସମାଲୋଚକ ନୂଆ ପରିଚୟ, ନୂତନ ନ୍ୟାୟ, ନବୀନ କ୍ଷମତା, ନବ୍ୟ ଦମନ, ଅଭିନବ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ, ନବନବ ସତ୍ୟ ଓ ନବୀନ ବିମୁକ୍ତିକୁ ଆସ୍ୱାଦନ କରିଥାଏ। ନୂଆ ନୂଆ ମୁହଁ, ନୂଆ ଆକାଶ, ନୂଆ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷର ଅନନ୍ତ ଶ୍ରୁତି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିର ସାମ୍ନା କରିଥାଏ ସମୀକ୍ଷକ ଏବଂ ତତ୍ ସଂଗେ ସଂଗେ ସେହି "ପାଠ" ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ "ପ୍ରପାଠ"ର ସନ୍ଧାନ ପାଏ, ନିଜକୁ ନିଜେ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତିନିତ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରିଲା ପରି ନିଜେ ଟେକ୍ସଟ୍‌ଟି ସମାଲୋଚକର ସମୟ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଅଭିଦୃଷ୍ଟିରେ ପୁନରାବିଷ୍କୃତ ହୋଇଚାଲେ। ଏଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ଏହି ଆବିଷ୍କାର କୌଣସି ସମୀକ୍ଷକ ବା ନିଜେ ସୃଷ୍ଟିଟି ପାଇଁ ସର୍ବଶେଷ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବା ଆବିଷ୍କାର ନୁହେଁ।

(ଝ) ବୈବର୍ତ୍ତନିକ ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ ପ୍ରକୃତି (Evolving and Diverse Nature):

ସଂସାରରେ କୌଣସି ସତ୍ୟ ପରମ ଓ ଚରମ ନୁହେଁ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶେଷ ହିଁ ଏକ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟର ପ୍ରାରମ୍ଭ ମାତ୍ର। ସେହିପରି କୌଣସି ସାରସ୍ୱତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସମାଲୋଚନା ଏହାର ପରିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟାଭିବ୍ୟକ୍ତି ବା ଶେଷତମ ଅନୁଶୀଳନ ପରିଶୀଳନ ନୁହେଁ। ଅବଶ୍ୟ ନୂତନ ଅନାଗତ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ତାହା ହୋଇପାରେ ଏକ ଦୃଶ୍ୟମାନ, ଚିନ୍ତ୍ୟମାନ, ଅନୁଭବ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ। ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନାର କେନ୍ଦ୍ର ଧୀରେ ଧୀରେ ଅପସାରି ହୋଇଚାଲେ ନିଜଠାରୁ, ବଦଳି ବଦଳିଚାଲେ ନିଜର ପୂର୍ବତନ ସ୍ଥିତିଠାରୁ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ଲେଖାଟିର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଲେଖକ ହାତକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରଦାନ କରି ଲେଖକ / ସ୍ରଷ୍ଟା ଲେଖାଟିରେ କେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖିଛନ୍ତି ତାହା ବିଚାର କରୁଥିଲୁ ବା ଖୋଜୁଥିଲୁ। ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଲେଖାଟିର "ଲେଖକ" ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱଆରୋପ ନକରି ବରଂ "ଲେଖାଟି" ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଲୁଁ। କାରଣ ଲେଖକ ବା ସ୍ରଷ୍ଟା କ'ଣ ଭାବି / ଚିନ୍ତାକରି ଲେଖାଟି ଲେଖିଛି ତାହା ଆଦୌ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ। ବରଂ ଲେଖାଟିରେ କ'ଣ ଲେଖା ହୋଇପାରିଛି ବା କ'ଣ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇପାରିଛି, ତାହା ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଏହା ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଅନ୍ୱେଷା। କାରଣ ଅନେକ କାଳରେ ଆମେ ଆମର ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ରଖିପାରୁ ନାହୁଁ, କୋଟିଏ ଭାବିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇପାରିବା ହେଉଛି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ପାଠକ ବା ସମାଲୋଚକ ଲେଖକର ଭାବିଥିବା / ଭାବୁଥିବା ଚିନ୍ତିଥିବା / ଚିନ୍ତୁଥିବା କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ନଦେଖି ଲେଖାରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଭାବନା ଓ ଚିନ୍ତାଚେତନା ପ୍ରଭୃତି ସହ ସାକ୍ଷାତ କରିଥାଏ। ଏଣୁ ସେହି ସୀମିତ, ପ୍ରତିଫଳିତ ପ୍ରତିଲିପି ଉପରେ ପାଠକ ବା ସମାଲୋଚକ ନିଜର ଟିପ୍ପଣୀ ରଖିଥାଏ। ଏହାହିଁ ଲେଖକୀୟ ଚିନ୍ତା ସମୁଦ୍ରର ପୃଷ୍ଠଭୂମିର ପ୍ରତିଫଳନର ପ୍ରତିଫଳନ ମାତ୍ର। ଏଣୁ ଏଠାରେ ଟେକ୍ସଟ୍ ବା ପାଠଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ଲେଖକ ନୁହେଁ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଲେଖାର ଅର୍ଥକେନ୍ଦ୍ର ଲେଖକ / ସ୍ରଷ୍ଟା ପାଖରେ ନରହି ସେହି ଟେକ୍ସଟ୍ ପାଖରେ ରହିଲା। କିନ୍ତୁ ଏହିଠାରେ କଥା ସରିଲା ନାହିଁ। କାରଣ ଯେତେବେଳେ ସେହି ଟେକ୍ସଟ୍ ବା ପାଠକୁ ଏକାଧିକ ସମାଲୋଚକ ପଢ଼ନ୍ତି ବା ଏକାଧିକ ବର୍ଗର ପାଠକ ପାଠ କରନ୍ତି, ତା'ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ବାହାରିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଏହା କିପରି ସମ୍ଭବ! ଯଦି ଲେଖକ ପାଖରେ ପାଠର ଅର୍ଥକେନ୍ଦ୍ର ନରହି "ପାଠ"ଟି ପାଖରେ

ରହିଛି, ତେବେ ସେହି ପାଠଟି ଏକ ବୃତ୍ତ ଏବଂ ଏହାର ଏକ କେନ୍ଦ୍ର ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ସେହି ସୂତ୍ରରେ ଉକ୍ତ ଅର୍ଥକେନ୍ଦ୍ର ସବୁବେଳେ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିବା କଥା। କିନ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପାଠକ ସମାନ "ପାଠବୃତ୍ତ"କୁ ପାଠ କରିବାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତଟି ନ ବଦଳିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ବୃତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ର ଅବଶ୍ୟ ବଦଳି ଯାଉଛି। ପୁଣି ଏହା କିପରି ସମ୍ଭବ ହେଉଛି ? ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ଯେ, "ପାଠବୃତ୍ତ"ର "ଅର୍ଥକେନ୍ଦ୍ର" ସେହି ପାଠରେ ବା ବୃତ୍ତରେ ନାହିଁ, ବରଂ ଏହା ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତର / ପାଠର ବାହାରେ "ପାଠକ/ସମୀକ୍ଷକ" ପାଖରେ ରହୁଛି। ଏଠାରେ ପୁନଃ ପ୍ରଶ୍ନ ଆସେ ଯେ, ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ମତ ଭିନ୍ନ ହେଲା କିପରି ଓ କାହିଁକି ? ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉ ଯୋଡ଼ାଏ ସମାଲୋଚକଙ୍କର ସମାନ "ପାଠ" ଉପରେ ଦେଇଥିବା ମତବାଦ ପୂର୍ବ ଆଲୋଚିତ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ସହ ମିଶିପାରେ ବା ନ ମିଶିପାରେ। ଏଥିରୁ ଏହା ଅନ୍ତତଃପକ୍ଷେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ଯେ, ଏକାଧିକ ସମାଲୋଚକ ସମାନ "ପାଠ"ଟିକୁ ସମୀକ୍ଷା କଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର କାହାର ମତ ପରସ୍ପର ସହ ଏକମତ ହେଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକଙ୍କ ମତ କାହାରି କାହାରି ସହ ମିଶିଲା ବା ଆଦୌ କାହା ସହ ମିଶିଲା ନାହିଁ। ପରୀକ୍ଷଣକୁ ଆହୁରି ପ୍ରାମାଣିକ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କରି ଏହି ନିର୍ଯ୍ୟାସ ମିଳିଲା ଯେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମତାମତ ପରସ୍ପର ସହ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରଖୁଥିଲା ବା ମିଶୁଥିଲା ବା ମେଳଖାଉଥିଲା ବସ୍ତୁତଃ ସେମାନେ ସମାନ ଶ୍ରେଣୀ ବା ସମାନ ପରିବେଶ ବା ପରିସରରୁ ଆସିଥିଲେ। ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମତାମତ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ପରିସର, ପରିବେଶ ଓ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ବା ଶ୍ରେଣୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଥିଲା। ଏଥିରୁ ଅନ୍ତତଃପକ୍ଷେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲା ଯେ, ପାଠର ଅର୍ଥକେନ୍ଦ୍ର ନା ଲେଖକ ନା ପାଠ ନା ପାଠକ ପାଖରେ ରହିଛି। ବରଂ ଏହି କେନ୍ଦ୍ରଟି ବରାବର "ପାଠକର ଶ୍ରେଣୀ", "ପରିବେଶ" ଓ "ପରିସର" ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି। ଅତଏବ "ଏହି ଶ୍ରେଣୀ, ପରିବେଶ ଓ ପରିସର" ହିଁ ପାଠକ ବା ସମାଲୋଚକର ମନୋଦଶା, ମନୋସ୍ଥିତି ଓ ମନୋଭାବକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିଥାଏ ଓ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଏ। ଅତଏବ ପାଠର ଅର୍ଥକେନ୍ଦ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିବେଶ-ପରିସର-ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଶ୍ରେଣୀ-ଗୋଷ୍ଠୀ-ବର୍ଗ-ଜାତି-ସମାଜ-ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ପରିସଂସ୍ଥା, ଆର୍ଥନୀତିକ-ରାଜନୀତିକ-ନୃତାତ୍ତ୍ୱିକ-ସାମାଜିକ-ଐତିହାସିକ-ଭୌଗୋଳିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରିବେଶ-ପରିସର ଓ ପରିସଂସ୍ଥାରେ ହିଁ ନିହିତ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ। ମାତ୍ର ଏହିଠାରେ ପୁଣି ଏହି ଧାରାର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟେ ନାହିଁ। ପରୀକ୍ଷଣର ଅନ୍ତିମ ଚରଣରେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ସମାନ କାରକମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟ ଖଣ୍ଡରୁ ବଛାଯାଏ ଓ ସମାନ ପାଠକୁ ସେହି ଭିନ୍ନ ସମୟ ଖଣ୍ଡର ମଣିଷଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ, ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ବିବେଚନା ଆହୁରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ଆହୁରି ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇ ଦେଖାହୁଏ। ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ, ଅର୍ଥର କେନ୍ଦ୍ରଟି ନା ଲେଖକ ନା ଲେଖା (ପାଠ) ନା ପାଠକ ନା ପାଠକର ପରିବେଶ, ପରିସର, ପରିସ୍ଥିତି ପାଖରେ ଅଛି, ବରଂ ଏହା ରହିଛି "ସମୟ" ପାଖରେ। ସମୟ ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠର ପାଠକ ଓ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ। ସମୟ ପାଖରେ ରହିଛି ପାଠର କେନ୍ଦ୍ର। ଏହି ସମୟ ହିଁ ଅସଲ ପାଠକ ଓ ପ୍ରକୃତ ସମାଲୋଚକ। ଏହା ସମାଲୋଚକର ଯୁଗ, ପାଠକର ଯୁଗ, ବିବର୍ତ୍ତନର ଯୁଗ, ଗୋଟିଏ କାଳଖଣ୍ଡର ଯୁଗ, ସର୍ବୋପରି ଏହା ହେଉଛି ଅକ୍ଷୟ, ଅନନ୍ତ, ଅଖଣ୍ଡ କାଳଖଣ୍ଡର ଯୁଗ; ଏହା ସମୟର ସମୟ। ଏହି ସମୟ ହିଁ ଅସଲ ସମାଲୋଚକ। ଏହି ସମୟର ଦନ୍ତାଘାତରେ କେଉଁ ସୃଷ୍ଟି ଛିଣ୍ଡିଯାଏ ତ ଆଉ କେଉଁ ସୃଷ୍ଟି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ। ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ, ଆର୍ଥନୀତିକ, ନୃତାତ୍ତ୍ୱିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ନୈତିକ-ବୈଜ୍ଞାନିକ-ବୈଷୟିକ ଭୂମିର ଭୂମିକା ଅନୁସାରେ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିବର୍ତ୍ତନର ସ୍ରୋତରେ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଭାସିଚାଲେ। ସମାଲୋଚନା କେବେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ତ ଆଉକେବେ ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ। ସମୟର ଆହ୍ୱାନକ୍ରମେ ସମାଲୋଚନାର ଦିଗନ୍ତ ବହୁବର୍ଣ୍ଣରୁ ବିଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣା ହୋଇଚାଲେ, ପାଠର ପ୍ରପାଠ, ପ୍ରଚ୍ଛଦ, ଆଚ୍ଛଦ, ପରିଚ୍ଛଦ ବଦଳିଚାଲେ। ପାଠର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ପରିଦୃଶ୍ୟ ବଦଳିବା ସହ ପାଠର ନିୟତି, ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଆପେ ଆପେ ସମୟର ଶିଳାଲେଖ ଲେଖିଚାଲେ। ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟର ପ୍ରମେୟ ହେଉଛି ସମାଲୋଚନା।

(ଛ) ସର୍ଜନାତ୍ମକ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ମକ କାରିଗରୀ (Creative and Interpretive Craft):

ସମାଲୋଚନା ଏକାବେଳେ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ବା ସୂତ୍ରକୈନ୍ଦ୍ରିକ ନୁହେଁ। ଏହା ମଧ୍ୟ ମୌଳିକ ଲେଖା ପରି ସର୍ଜନାତ୍ମକ। ସର୍ଜନାତ୍ମକ କଳା ଓ କାରିଗରୀ ଏଥିରେ ରହିଥାଏ, ଏବଂ ଏହି ସର୍ଜନାତ୍ମକତା ହିଁ ସାରସ୍ୱତ ସମାଲୋଚନାକୁ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ। ଉନ୍ନତ ଭାଷା, ଶୈଳୀ ଓ ସଂରଚନା ଶିଳ୍ପକଳାଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନା ସମୃଦ୍ଧ ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାଏ। ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ଭାଷାଗତ ଆୟତ୍ତ ଅନୁସାରେ, ଶୈଳୀଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ୟ ଓ ଗଠନିକ ପସନ୍ଦ ଅନୁସାରେ ତଦୀୟ ସାରସ୍ୱତ ସମାଲୋଚନା କୃତିଟି ମହତ୍ତର ହୋଇଥାଏ। ସମାଲୋଚନାରେ ମୂଳ ସାହିତ୍ୟ କୃତିକୁ ବିଚାର ବିବେଚନା କଲାବେଳେ ସମାଲୋଚକର ଆୟତ୍ତ ଓ ପରିସରନୁସାରେ ଏହା କେତେବେଳେ କଳାତ୍ମକ, ସର୍ଜନାତ୍ମକ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଥାଏ ଆଉ କେବେ ଏହା ତନ୍ମୟ, ବିଚାରବନ୍ତ ଓ ତାର୍କିକ ହୋଇଥାଏ। ମୋଟାମୋଟି ଉପରେ ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନା ବା ଲିଟେରାରୀ କ୍ରିଟିସିଜିମ୍ ହେଉଛି କଳା ଓ କଳାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷଣ, ତର୍କ ଓ ବିଚାର ଭାବନାର ଏକ ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ, ଲେଖକ ଓ ପାଠକ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଅନନ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ ସେତୁ ବିଶେଷ ଏବଂ ଶବ୍ଦ ଓ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ଏକ

ଅନୁପମ ବିବନ୍ଧନବିଶେଷ ଅଟେ। ବିଶିଷ୍ଟ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଇଂରାଜୀ ସମାଲୋଚକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ନାୟକଙ୍କ ଭାଷାରେ-

"Literary criticism is the disciplined, discrening, and dialogic discourse that deciphers, dissects and deliberates upon the deep structures, symbolic significances, stylistic subtleties, and socio-cultural substrata of literary texts, while simultaneously situating them within historical horizons, ideological intersections, philosophical paradigms, and aesthetic architectures. It is the articulate art and analytical act of engaging with literature not as a passive product, but as a palimpsest of perspectives, passions and power structures- a multi-dimensional mirror where in human hopes, horrors, heroisms and hypocrisies are encoded in crafted language, constructed characters, and Contextual Complexity."

ସମାଲୋଚନା ହେଉଛି ଏକ ସାରସ୍ୱତ ସୃଷ୍ଟିକର୍ମ। ସମାଲୋଚକର ତୃତୀୟ ଚକ୍ଷୁର ଚୈତନ୍ୟଗତ ଚିତ୍ରଣ ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟିକ ସମୀକ୍ଷା। ଭୌତିକ ଦୃଷ୍ଟି ସଂଗେ ସଂଗେ ଏହା ମାନସିକ, ଆଧାତ୍ମିକ, ଆତ୍ମିକ, ପାରତ୍ରିକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନର କଥା କହିଥାଏ। ଏଣୁ ଏହାକୁ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଓ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଅଧିସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ।

ଏକବିଂଶ ଶତକର ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା: ଏକ ବିହଙ୍ଗମ ଦୃଷ୍ଟି:

ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନନ୍ୟ- ଅନୁପମ। ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି ନୂତନ ନୂତନ ପରୀକ୍ଷା-ନିରୀକ୍ଷା ଓ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଭୃତି କରାଗଲା, ଏହି କାଳରେ ତଦନୁରୂପ ସମାଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରାଗଲା। ସମାଲୋଚନା ଏଣିକି ସାହିତ୍ୟକୃତିର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଚାର ବା ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ନରହି ପ୍ରଜ୍ଞାଦୀପ୍ତ, କ୍ରମବଦ୍ଧ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ସମାଧି ବା ବିଧିବଦ୍ଧ ଧ୍ୟାନମୁଦ୍ରାରେ ପରିଣତ ହେଲା। ସମାଲୋଚକ ଡକ୍ଟର ନାୟକ ଯଥାର୍ଥରେ ଏ ମର୍ମରେ କହନ୍ତି-

"More than mere judgement, literary criticism is a methodical meditation, a meticulous movement of mind and meaning, merging textual scrutiny with theoretical scaffolding, drawing upon diverse disciplines- from philology to psychoanalysis, feminism to formatism, structuralism to postcolonialism. It embraces ambiguity, interrogates intentions and excavates essence, offering insightful interpretations and interrogative inquiries that transform mere reading into revelatory reflection. In essence, literary, criticism is the symphonic synthesis of sensibility, scholarship and speculation- a creative-critical consciousness that bridges the boundaries between authorial voice, textual vision and readerly response, rendering literature a living laboratory of language, life and logos."

ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏହି ସାରସ୍ୱତ ଅଭିଯାତ୍ରା ବିଂଶ ଶତକର ଅଶୀନବେ ଦଶକରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଏଲ୍.ପି.ଜି. ଆନ୍ଦୋଳନର ଆଗମ ଓ ନିଗମ ଏବଂ ଅନେକ ଏବଂବିଧ ଘଟଣାଦ୍ୱାରା ଏହା ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଏକବିଂଶ ଶତକ ବେଳକୁ ଏକ ସ୍ଫଟିକରୂପ ଧାରଣ କଲାଣି। ସାରସ୍ୱତ ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ ମଣିଷର ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ମାନସଗତ ବିବର୍ତ୍ତନ ଯେତିକି ଜରୁରୀ ସେହି ସମୟ, ସମାଜ, ପରିବେଶ ଓ ପାରିସ୍ଥିତିକ ପରିଦୃଶ୍ୟଗତ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଜରୁରୀ।

ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ହେଉ ବା ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଭାଷାର ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟ ହେଉ- ସେସବୁ ବିଭିନ୍ନ ବୈଚିତ୍ର୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ। ଏହି ସମୟର ସମାଲୋଚନାର ବହୁସ୍ୱରୀୟ ଓ ବହୁସ୍ୱାକ୍ଷରୀୟ ପରିଦୃଷ୍ଟି (Polyphonic and Pluralistic Perspective) ଏହାକୁ କେବଳ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ନାହିଁ, ଅଧିକନ୍ତୁ ବହୁଭାଷିତା, ବହୁସ୍ୱରତା, ବହୁଳତା ଓ ସୀମାନ୍ତତା ପ୍ରଭୃତିର ବିଷୟାବଳୀ ଓ ଆଶୟାବଳୀ ଏହାକୁ ଏକ ଚିତ୍ରଶାଳାରେ ପରିଣତ କରିପାରିଛି। ବିବିଧ ଜାତି, ଜନଜାତି, ଉପଜାତି, ଶ୍ରେଣୀ, ବର୍ଗ, ଭିନ୍ନକ୍ଷମତ୍ୱ, ସ୍ଥାନୀୟତା, ବଂଶ, ପ୍ରଜାତି, ପ୍ରବାସ ପ୍ରଭୃତି ଆଧାରରେ ଆଜି ସମାଲୋଚନା କରାଯାଉଛି। ଗତାନୁଗତିକ ସତ୍ୟକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି, ଐକିକ ସତ୍ୟକୁ ପଛକରି ତଥା ବୈୟକ୍ତିକ ବିଶେଷତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ସାମୂହିକ ସତ୍ୟ ଓ ବହୁତାଳୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନଜର ରଖି ଏବର ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନା କରାଯାଉଛି। ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନୁହେଁ ଗତିଶୀଳ, ଏକବାଚନିକ ନୁହେଁ, ବହୁବାଚନିକ, ଦୃଢ଼ ନୁହେଁ ଶିଥିଳ, ସ୍ଥୂଳ ନୁହେଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ, ଶେଷ ନୁହେଁ ଅଶେଷ।

ସମାଲୋଚନାର ଏବେ ମୌଳିକତା କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି। ସ୍ପଷ୍ଟ କରି କହିଲେ, ଅଧୁନା ସମାଲୋଚନା ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଆଉ ସୀମିତ ହୋଇନାହିଁ, ବରଂ ଏକାଧିକ ବିଷୟାଶ୍ରିତ ହୋଇ ଗଢ଼ିଉଠିଛି। ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ହେଉ ବା ଯେକୌଣସି ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ହେଉ- ସମସ୍ତ ସମାଲୋଚନା ଏକାଧିକ ବିଭାଗକୁ ଓ ଏକାଧିକ ବିଷୟଗତ ଜ୍ଞାନ ଓ ତଥ୍ୟାଦିକୁ ଆଧାର କରି ଗଢ଼ିଉଠିଥାଏ। ଦର୍ଶନ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ, ରାଜନୀତି, ବୈଷୟିକ ବିଜ୍ଞାନ, ପରିବେଶତତ୍ତ୍ୱ, ଗଣମାଧ୍ୟମ ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ସମାଲୋଚକ ନିଜକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରୁଛି। ସାହିତ୍ୟିକ ପାଠଗୁଡ଼ିକ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ, ସାଇବରନେଟିକ୍ସ, ପରିବେଶ ନୈତିକତା ଓ ଚେତନାଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମତତ୍ତ୍ୱକୁ ଭିତ୍ତିକରି ବହୁବିମୀୟ ହେବାପରି ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବହୁଦିଶା ଓ ଦଶାଦର୍ଶୀ ହେଉଛି। ଏବର ସମୟରେ ସମାଲୋଚକ ହେଉଛି ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ନକ୍ସାକାର ବା କଲଚୁରାଲ୍ କାର୍ଟୋଗ୍ରାଫର (Cultural Cartographer)। ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଭାଗରୁ ଅର୍ଜିତ ବା ଆଦୃତ ଜ୍ଞାନକୁ ମିଶାଇ ସଜାଇ ନିର୍ମିତ ଟେକ୍ସଟ୍‌ର ସମୀକ୍ଷା କଲାବେଳେ ସମୀକ୍ଷକ ଏକ ପ୍ରକାରର ଆନ୍ତର୍ବିଷୟକ ଅର୍ଥର ମାନଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଥାଏ। ବସ୍ତୁତଃ, ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ସମାଲୋଚକ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଭାଗ ବା ବିଷୟକୁ ନେଇ କୌଣସି ଟେକ୍ସଟ୍‌ର ବିବେଚନା କରିପାରେ ନାହିଁ, ଯଦି ସେପରି ହୁଏ ତେବେ ଉକ୍ତ ସମାଲୋଚନାଟି ଏକଦିଗଦର୍ଶୀ ବା ଏକଦେଶଦର୍ଶୀ ଓ ଅସାର ଅସମୀଚୀନ ସିଦ୍ଧ ହେବ ମାତ୍ର। ଏଣୁ ଆଜିର ସମାଲୋଚନା ଯୁଗକୁ ବହୁବିମୀୟ ସମୀକ୍ଷାର ଯୁଗ / ସମୟ ବା ବହୁବିଷୟକ-ବହୁବିଭାଗୀୟ ବହୁଧାରାର ମିଶ୍ରିତ ଜ୍ଞାନଫଳ, ମିଶ୍ରିତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଅନୁଭୂତିର ନବଯୁଗୀୟ ଫଳଶ୍ରୁତି ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଯାଇପାରେ।

ଡିଜିଟାଲ୍ ଏବଂ ସାଇବର୍ ସମାଲୋଚକୀୟ ବିବର୍ତ୍ତନ ସଂପ୍ରତି ସମାଲୋଚନାକୁ କିଛି କମ୍ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନାହିଁ। ଡିଜିଟାଲ୍ ହ୍ୟୁମାନିଟିଜ୍ ଓ ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନିକ୍ ସାହିତ୍ୟ ଏବେକାର ସମାଲୋଚନାର ପୁନର୍ଗଠନ କରିବାକୁ ବସିଲାଣି। ହାଇପରଟେକ୍ସଟ, କୃତ୍ରିମ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ, ସାମାଜିକ ଗଣମାଧ୍ୟମର ନ୍ୟାରେଟିଭ୍ ଏବଂ ଆଭାସୀ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଡିଜିଟାଲ୍ ହରମେନ୍ୟୁଟିକ୍ସର ଏକ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି। ପରଦାକୁ ଧ୍ୟାନରେ ରଖି ଏବେ ଗଳ୍ପ ବା କବିତା ଲେଖାଯାଉଛି। ସମାଲୋଚନା ଏବେ ଆଲ୍‌ଗୋରିଦମ୍ ଆଧାରିତ ନନ୍ଦନତତ୍ତ୍ୱର କଥା କହୁଛି ଏବଂ ଭାଷାପ୍ରସ୍ଥ ଏବେ ତଥ୍ୟ ସଂଚରଣ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇପଡ଼ିଛି।

ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରଜାତି, ସାମାଜିକ ଲିଙ୍ଗ, ଯୌନତା, ବୟସ, ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଧାରରେ ପରୀକ୍ଷଣ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଏକପ୍ରକାର ପରିଚୟଗତ ଅନ୍ତର୍ଚ୍ଛେଦ ବା ଅନ୍ତର୍ଚ୍ଛେଦାତ୍ମକ ପରିଚୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି। ନାରୀବାଦ, କୁୟର୍, ଦଳିତ, କଳା-ଗୋରା ଭେଦଭାବ (ବର୍ଣ୍ଣ), ଉପନିବେଶ ଉଚ୍ଛେଦ ଓ ସ୍ନାୟବିକ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପ୍ରମୁଖ ଦୃଷ୍ଟି ଆଧାରରେ ସମାଲୋଚନା ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଲାଭ କରିଛି। ସାହିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିଚୟ ପାଇଁ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନର କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇସାରିଲାଣି। ଧୀରେ ଧୀରେ ଫେସ୍‌ବୁକ୍, ଟ୍ୱିଟର୍, ହ୍ୱାଟ୍‌ସଆପ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ପ୍ରଭାବିତ ଏବଂ କବଳିତ ହୋଇଚାଲିଛି।

ସମାଲୋଚନାର ତଥାକଥିତ ପ୍ରକୃତି ଆଉ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ। ସମାଲୋଚନା ପ୍ରଶଂସାରେ ପରିଣତ ହେଲାପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ରାଜନୀତିକରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱରୂପ ବଦଳାଇ ଚାଲିଛି। ଆଉ ସମାଲୋଚନା ନିରପେକ୍ଷ ନାହିଁ, ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇନାହିଁ। ଗଭୀର ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା ଏବେ ରାଜନୀତିକ, ପରାଧୀନ ଓ ଉତ୍ତରସତ୍ୟ ସଚେତନ। ଏକାଧାରରେ ଏହା ଉପନିବେଶୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଅଧିକୃତ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ, ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ପଣ୍ୟକରଣ ଓ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଅନ୍ୟାୟକୁ ସମାଲୋଚନା କରୁଛି। "There's a renewed emphasis on literature as activism- a textual terrain of resistance and reformation." ଯଥାର୍ଥରେ ସମାଲୋଚନା ଆଜି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ।

ସମାଲୋଚନାର ଏବେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗର ଅବଶ୍ୟ ଉଦୟ ଘଟିଛି। ସେଇଟି ହେଉଛି ପରିବେଶ ସଚେତନତା ବା ପରିବେଶ କୈନ୍ଦ୍ରିକତା। ଏହାଛଡ଼ା ଆମର ମାତୃଗ୍ରହ ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ସଚେତନତା ଅତୀବ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭାବରେ ଜନ୍ମନେବା ଏବଂ ମହାକାଶରେ ଏହାର ବିକଳ୍ପ ଆଉ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣି ଏହାର ସୁରକ୍ଷା କରିବାର ଚିନ୍ତା ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚକଙ୍କୁ ଅନେକ ମାତ୍ରାରେ ଘାରିଛି। ଏବେ ବିଜ୍ଞାନ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆବିଷ୍କାର, ମହାକାଶୀୟ ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ, ଭୂତାତ୍ତ୍ୱିକ ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନର ଗଣମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାରଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ ପରି ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନା ଏବେ ଜୀବନର ଜ୍ୱଳନ୍ତ କମେଣ୍ଟାରୀ ପାଲଟିଛି। ଜଳବାୟୁ ସଂକଟଦ୍ୱାରା ବିବିଧ ନୂଆ ନୂଆ ବିଭାଗ ଜନ୍ମ ନେଇଛି, ଯଥା- ପରିବେଶ ସମାଲୋଚନା, ଜୀବଜନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟୟନ, ଉତ୍ତରମାନବବାଦ, ଏବଂ ଭୂକାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ। ସାହିତ୍ୟ "ସମାଜର" ବା "ଜୀବନର" ମୁକୁର ହେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଅଧୁନାତନ କାଳରେ "ଜୀବମଣ୍ଡଳ" (Biosphere)ର ମୁକୁର ପାଲଟିଛି। ଏହି ପ୍ରତିଫଳନରେ ମଣିଷ ଓ ମଣିଷତ୍ୱର ସଂପର୍କ ଅଣମାନବୀୟ ଜଗତ ବା ଅଜୈବ ମଣ୍ଡଳ ସହ ଦର୍ଶାଯାଇଛି। ସମାଲୋଚନା ଏବେ ବୃହତ୍ତର ପରିସରଭୁକ୍ତ ହୋଇ ମହାକାଶ ଓ ମହାକାଶୀୟ ପିଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଯଥାର୍ଥ ସୁରକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ।

ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟର ସ୍ୱରୂପଗତ ବିଖଣ୍ଡନ ଓ ତାରଲ୍ୟ ଉପରେ ଅନେକ ମାତ୍ରାରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ

କରିଥାଏ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହିତ୍ୟିକ ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ବା ମୌଳିକ ହୋଇ ରହିନାହିଁ। ସୁତରାଂ ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଏଇ ହାଇବ୍ରିଡ୍ ବା ସଂକର ଧାରାଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରୁଛି। ଉପନ୍ୟାସରେ କବିତା, କବିତାରେ ଚିତ୍ର, ଚିତ୍ରରେ ସଂକେତ ବା କୋଡ୍, କୋଡ୍‌ରେ ଚିତ୍ର, କବିତାରେ ଗଳ୍ପ, ଗଳ୍ପରେ କବିତା- ଏମିତି ଏକାଧିକ ହାଇବ୍ରିଡ୍ ରୂପ ଉପରେ ସମାଲୋଚନା ଧ୍ୟାନଦେବା ସଂଗେ ସଂଗେ ରୂପଗତ ଫ୍ଲୁଇଡିଟି ବା ତାରଲ୍ୟ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ଦେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ। ପାରଂପରିକ ବିଭାଗୀକରଣ ବା ବର୍ଗୀକରଣକୁ ଏହି "ଉତ୍ତର ରଚନା ପଦ୍ଧତି" ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥାଏ। ଏହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ରୂପର ବିଖଣ୍ଡନ ଓ ତରଳନ ସମାଲୋଚନାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ।

ସମାଲୋଚନାରେ ବିନିର୍ମାଣ ବା ବିଗଠନ ଏବେ ରୀତିମତ୍ ଯତ୍ରତତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହେବ। ତଥାକଥିତ ପ୍ରଥାସିଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସମୀକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନ ପ୍ରତି ଏହା କୁଠାରାଘାତ କରିଥାଏ ଏବଂ ଏଥି ସଂଗେ ସଂଗେ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ସବଲ୍‌ଟର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର ଓ ସମାଲୋଚନାର କଷଟିଗୁଡ଼ିକର ପୁନଃନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ନିର୍ବହଣ କରିଥାଏ। ସମାଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ପ୍ରକାରର ଉପନିବେଶୋତ୍ତର ଲେନ୍ସ ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଖୁଛି। ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସୃତ ଆବେଗ, ନୈତିକତା ଓ ସହାନୁଭୂତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତିକୁ ଏହା ଆବିଷ୍କାର କରିଚାଲିଛି କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ। ପ୍ରଭାବତତ୍ତ୍ୱ, ମାନସିକ ଆଘାତ ତତ୍ତ୍ୱ, ଆବେଗଗତ ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପାଠକର ଅନୁଭବ-ଅନୁଭୂତିଗତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାକୁ ଅଧିକତର ଗୁରୁତ୍ୱପ୍ରଦାନ କରି ସମାଲୋଚନାଭୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ଏଠାରେ ବୌଦ୍ଧିକତା ବା ପ୍ରଜ୍ଞା ଏକ ବଡ଼କଥା ନୁହେଁ ବରଂ ପାଠକର ହାର୍ଦ୍ଦିକ ଅନୁଭବ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ। ଏଠାରେ ଅଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିନିଷ୍ଠତା ବା ମନ୍ମୟ ଅନୁଭୂତି ଓ ଅନୁଭବ ରହିଛି। ଅଂଶଗ୍ରାହୀ ଆଦର୍ଶ ରୂପାବଳୀ ପାଠକୀୟ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଓ ସମାଲୋଚକୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନିରନ୍ତର ପ୍ରଭାବିତ କରୁଛି। "Criticism acknowledge & subjectivity, multiplicity of meaning and the reader's lived experience." ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସମାଲୋଚନାରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପୋଷ୍ଟମଡର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ମେଟାମଡର୍ଣ୍ଣ ମୁଡ୍ ହେଉଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ। ଶ୍ଳେଷ, ନିଷ୍କପଟତା, ସଙ୍କୋଚତା, ତର୍କ, ଯୁକ୍ତି ଓ ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଆଧୁନିକତା (Postmodernism)ରୁ ଅଧ୍ୟାଧୁନିକତା (Metamodernism) ବା ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଳନ ଆଡ଼କୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେବା ଏହି ସମୟର ସମାଲୋଚନାର ଅନନ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱ। ସମାଲୋଚକ ଯଥାର୍ଥରେ କହନ୍ତି "Criticism too reflects this dialectical dance of despair and desire." ଅର୍ଥାତ୍ ଏକବିଂଶ ଶତକର ସମାଲୋଚନା ଆଶା ଓ ନିରାଶା, ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ଭଗ୍ନାକାଂକ୍ଷା ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକ ଦୋଳନକୁ ବା ବିଚଳିତ ଚଳନକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଥାଏ। ବର୍ତ୍ତମାନ ମଣିଷ ପରି ମେସିନ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନୁବାଦ, ଅର୍ଥଖୋଜା ଓ ଲେଖାଲେଖି ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହେଲାଣି। ଏଣୁ ସମାଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ମାନବକୃତ ବା ମାନବସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିନାହିଁ, ଅପରନ୍ତୁ ଏହା ମେସିନ୍‌କୃତ ସମାଲୋଚନାରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି। କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଲ୍‌ଗୋରିଦମ୍ ବା କଳନବିଧିଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲେଖାର ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବ। ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସମାଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ବିରଳ ଉପଲବ୍ଧି। କିନ୍ତୁ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ଏଥିରେ ସର୍ଜନଶୀଳତା ଆଦୌ ନାହିଁ। ଏହା କେବଳ ଓ କେବଳ ଆଲ୍‌ଗୋରିଦମ୍ ବା କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ତଥା କଳନବିଧି ଆଧାରିତ କେତେକ ଇଣ୍ଟରପ୍ରିଟେସନ୍। ସ୍ମୃତି, ମାନସିକ ଆଘାତ ଏବଂ ଉତ୍ତରସତ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ଏହି ସମୟର ଅନନ୍ୟ ଏକ ଉପଲବ୍ଧି। ଏକବିଂଶ ଶତକର ସମାଲୋଚନା ମାନସିକ ଆଘାତ, ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି କ୍ଷୟ ସାଂଗକୁ ପାଳଟିଛି ଯନ୍ତ୍ରଣାର କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ, ଅନୁପସ୍ଥିତିର ଅଭିଲେଖାଗାର ଓ ରୋମନ୍ଥନର ନୈତିକତା।

ଜଗତୀକରଣ ଓ ଆଞ୍ଚଳିକୀକରଣର ଗୁରୁତ୍ୱ ସମାନ ଭାବରେ ଏ ସମୟରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଛି। ଏଣୁ ଗ୍ଲୋବାଲାଇଜେସନ୍ ସାଙ୍ଗକୁ ଗ୍ଲୋକାଲାଇଜେସନ୍ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଭାବରେ ଏ ସମୟରେ ଚାଲିଛି। "Literary criticism becomes global in scope but glocal in sensitivity. It examines how global themes manifest in local forms- from African eco-poetics to Dalit autobiographies, from Latin American magical realism to Arab dystopias." ସମାଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦୃଷ୍ଟି ସାଙ୍ଗକୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଧ୍ୟାନଦେଇ ନିଜର ପଦପାତ କରୁଛି। ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସମାଲୋଚନାର ଏହା ଏକ ଅନନ୍ୟ ବିଶେଷତା।

ଉପସଂହାର (Conclusion):

ସମାଲୋଚକମାନେ ଏବର କାଳରେ ଶାରୀରିକ ଗଠନ, ପ୍ରକାର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷମତା ଓ ଆକାର-ପ୍ରକାର ଆଧାରରେ ମଧ୍ୟ ସମାଲୋଚନା କରୁଛନ୍ତି। ଏହାର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାରଣ ହେଉଛି ଏସବୁ ଆଧାରିତ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା। Performance criticism, embodiment theory ଏବଂ Somatic semiotics ବର୍ତ୍ତମାନ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପଡ଼ିଛି। ସମାଲୋଚନା କେବଳ ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ନହୋଇ ବରଂ ସର୍ଜନାତ୍ମକ, କାବ୍ୟିକ ଓ ଉପସ୍ଥାପ୍ୟ ହୋଇ ନୂଆ ନୂଆ ରୂପ-ରଙ୍ଗ-ଢଙ୍ଗରେ ଉଭା ହୋଇଛି। ଯା'ଭିତରେ ସ୍ୱୟଂତତ୍ତ୍ୱ (Auto-Theory), ସମୀକ୍ଷା-ସର୍ଜନାତ୍ମକ ନିବନ୍ଧ, କାବ୍ୟିକ ସମୀକ୍ଷା ଓ ହାଇବ୍ରିଡ୍ ବିଭାଗଗୁଡ଼ିକର ଆରମ୍ଭ ଓ ବିକାଶ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସମାଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଏକ ବିରଳ ନୂତନତ୍ୱ। ସମାଲୋଚନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ

act of recovery, restitution ଏବଂ ବିସ୍ମୃତ ପରଂପରା ଓ ପୁରୋଦୃଷ୍ଟିର ପୁନଃ ପରିକଳ୍ପନା ମାତ୍ର। ଯଥାର୍ଥରେ ଏହି କାଳର ସମାଲୋଚନା ଅଦୃଶ୍ୟ ପାଠ ଓ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଖଣ୍ଡିତ କାହାଣୀ ଓ ଅବଲୁପ୍ତ ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱାକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଆସିଛି। ସମକାଳର ସମାଲୋଚନା କିଏ କାହାପାଇଁ କିପରି କହିଲା- ତା'ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଉଛି। ଏଥି ସଂଗେ ସଂଗେ ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ୱରର ନୈତିକତା, ନୀରବତାର କ୍ରୁରତା ବା ହିଂସା ଏବଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଏବର କାଳର ସମାଲୋଚନା ଉଭା ହୋଇଛି। ମୋଟାମୋଟି ରୂପେ ଏହି ସମୟର ସମାଲୋଚନା ବାବଦରେ ଏହା କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, "In a world of mass surveillance, digital policing, and state-sponsored censorship, criticism becomes a covert critique and a clarion call. Literature is read as resistance literature, and criticism as cultural counter- insurgency." ବର୍ତ୍ତମାନ ଟେକ୍ନୋଲୋଜି ବା ବୈଷୟିକବିଦ୍ୟା ଏତେ ମାତ୍ରାରେ ଉନ୍ନତ ଓ ଆଦୃତ ହୋଇଛି ଯେ, ଗଣମାଧ୍ୟମ ଓ ଡିଜିଟାଲ୍ ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମଦ୍ୱାରା Real-time-readership ଏବଂ Rapid Response-Criticism ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଚାଲିଛି। ଅର୍ଥନିର୍ମାଣର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ବହୁଳତା, ତଥ୍ୟର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅତ୍ୟଧିକ ତଥ୍ୟ ଉଭୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଲୋଚନାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଏସବୁର ସ୍ୱର ଓ ସ୍ୱରୂପକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ କରିଚାଲିଛି। ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ, "Twenty first century literary criticism is no longer confined to classrooms or cloisters- it is borderless, brave, and boundless. It stands at the confluence of consciousness and culture, navigating technological terrains, tectonic traumas, and textual transformations with intellectual integrity, aesthetic agitity, and ethical urgency. It is a living literature about literature, a critique that critiques itself, and a mirror that multiplies meaning in the age of multiplicity." ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ସାହିତ୍ୟିକ ସମାଲୋଚନାର ପରିଦୃଷ୍ଟି ଓ ପରିଦୃଶ୍ୟ ଏହିପରି ଥିଲାବେଳେ ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। କିନ୍ତୁ ଏକଥାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଉପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା-ବିବୀକ୍ଷା ଧାରାର ଉତ୍ସ ବା ଲେଖକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତୀବ ନଗଣ୍ୟ। ଗତାନୁଗତିକ ଧାରା ବା ଟ୍ରେଣ୍ଡ୍‌ରୁ ବାହାରି ଆସି ନୂଆ ଧାରାର ଲେଖା ଲେଖିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତ୍ୟଳ୍ପ। ତେବେ ଏହିସବୁ ନବୀନ ଧାରା ଆପଣାଇବାରେ ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ଯେ ପଛରେ ନାହିଁ- ଏକଥାକୁ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ :

1. Leitch, Vincent B., Literary Criticism in the 21st Century Theory Renaissance, Bloomsbury Publishing India Pvt. Ltd., 2014.
2. Wolfreys, Julian (Ed.), Introducing Criticism in the 21st Century, Edinburgh University Press, 2015.
3. Sridhar, A., Hosseini M.A., & Attridge, Derek (Ed.), The work of Reading: Literary Criticism in the 21st Century, Palgrave Macmillan, 2021.

❖ ❖ ❖